

EWA DATA-BUKOWSKA
Instytut Filologii Germańskiej

KENNETH HOLMQVIST
Instytut Kognitywistyki, Lund

SEMANTISK STRUKTUR HOS DE DEMONSTRATIVA PRONOMEN *DENNA* OCH *DEN HÄR*

1. Introduktion

Denna artikel påstår att det finns en semantisk skillnad hos de demonstrativa pronomina *denna* och *den här* som kan märkas i deras faktiska användning:

Varför används uteslutande *denna* och aldrig *den här* i frågesport av typen Jeopardy: *Denna författarina skrev Nils Holgersson underbara resa genom Sverige 1906–1907?* Varför säger frågesportsledarna aldrig **Den här författarinnan skrev...?*

Varför används nästan uteslutande *denna* i instruktioner på skyltar, dörrar, och lådor: *Denna låda är för meddelanden till studenter*, men aldrig **Den här lådan är för meddelanden till studenter*.

Varför känns det naturligare att svära med *den här* än med *denna*? Varför är *den här jävla idioten* mycket bättre än *denna jävla idiot*?

Varför anses *denna* snarare höra till skriftspråket och *den här* snarare till talspråket?

Denna artikel argumenterar, i strid mot rådande uppfattning, att det finns en betydelskillnad mellan *denna* och *den här*, dvs att de inte är synonymmer, och att denna betydelskillnad orsakar den olika användningen av *denna* och *den här*. En studie av över 4000 exempel med kontext ligger bakom analysen.

2. Data

Data på användning av *denna* och *den här* i kontext har hämtats från följande källor:

Källa	Antal <i>denna</i>	Antal <i>den här</i>
Romaner, tidningar, skyltar och Jeopardy	352	240
Språkdatabanken Romaner 76–77, Gbg	157	92
Språkdata, Gbg	3000	1000

I artikeln presenteras ett antal exempel från dessa data.

3. *Denna* och *den här* ses idag som synonymer

Den traditionella grammatiken betraktar de demonstrativa pronomina *denna* (*denne, detta, dessa*) och *den här* (*det här, de här*) i svenskan som synonyma.

Båda pronomen sägs i sitt semantiska värde ange:

- objektets närhet till talaren
- att objektet tillhör den del av talsituationen där talaren själv ingår
- kontrast mot andra referenter, som tillhör samma klass

[...] *den här* anger närhet till talaren [...] (Teleman et al. 1999: 316). I alla användningarna är närheten till talaren och därmed den semantiska släktskapen med 1:a personens personliga pronomen tydlig (Teleman et al. 1999: 318).

Denna liksom *den här* [...] anger närhet till talaren: talaren visar med det valda pronomenet att han uppfattar referenten som hörande till den del av talsituationen där också han själv ingår (Teleman et al. 1999: 319).

Liksom *denna* innebär *den {här [...]}* ofta kontrast, så att den avsedda referenten avtecknar sig mot andra mer eller mindre aktuella referenter av samma slag eller så att pronomenet väcker föreställningen om andra tänkbara referenter av samma slag (Teleman et al. 1999: 316).

Den enda hittills konstaterade skillnaden mellan *denna* och *den här* påstås ligga i deras användning: *Den här* används främst i talspråket men kan också förekomma i ledig stil i skriftspråket. *Denna* är däremot en skriftspråksform utom i syd- och västsvenska dialekter (Thorell 1973: 92; Holmes, Hinckliffe 1994: 162; Teleman et al. 1999: 306).

4. Betydelser som konceptualiseringar av kontext

Ur den kognitiva semantikens perspektiv är synonymi en mycket sällsynt företeelse. Språket uppvisar sällan en sådan slösaktighet att det tar upp olika formella medel för att uttrycka samma innehåll (se exempelvis Tuggy 1993).

I Langackers (1985, 1987, 1991) kognitiva beskrivningsmodell betraktas den språkliga enhetens innebörd som en flerdimensionell relation mellan en bestämd kontext och talarens kunskap om hur han använder språkssystemet (Langacker 1987: 38, 46). I Langackers terminologi är den språkliga enhetens betydelse lika

med konceptualiseringen, dvs det mentala intryck som är strukturerat i överensstämmelse med den bestämda kommunikationssituationens mål. Den definieras alltid i förhållande till ett antal kognitiva domäner som grundar människans kunskap i världen (Langacker 1987: 63, 147f). Enhetens betydelse grundas på förhållandet mellan basen – de domäner som direkt tjänar till att bestämma enhetens konceptuella innehåll – och profilen som är den delstruktur av basen som tydligast framhävs (Langacker 1987: 118–119).

När ett konceptuellt innehåll skapas formar vi en scen av dessa domäner och med utvald profil. Detta konceptuella innehåll konstrueras sedan på olika sätt med perspektiv, trajektor/landmärke-organisationen m.m. (Langacker 1987: 38f, 110, 294).

Two images of the same situation may differ as to which features of it are selected for explicit attention, the relative salience of these features, the level of abstractness or specificity at which it is treated, the perspective from which it is viewed, and so on (Langacker 1987: 110).

Eftersom betydelsen är en relation mellan talarens kunskap och kontexten kan en och samma objektiva kontext ses eller konceptualiseras på flera olika sätt. Olika språkliga uttryck beskriver därför samma kontext på olika vis. Langacker betonar att två språkliga uttryck som till synes är synonyma kan konstruera en scen på olika sätt. De formar olika mentala bilder (*images*) och bör därför sägas ha olika semantiskt värde.

5. Intonation

Varierande intonation är ett sätt att variera betydelse. I viss mån sammanfaller intonationens roll för betydelsen med de skillnader vi vill påvisa mellan *denna* och *den här*. I analysen har vi huvudsakligen använt skriftligt, obetonat material, där vi tolkat betydelsen som om betoningen av pronominet varit på medelnivå. Vi ansluter oss därmed till Fraurud 1992: S:I:32–33, som skriver

However, since stress is not signalled in writing (except occasionally by, for example, italics), I do not see how it could contribute to the reader's identification of referents. The fact that a reader (or an analyst), when reading a text aloud, will put stress on certain pronouns and not others is surely a secondary effect of his having first identified a referent, which may be within or out of his focus of consciousness (or whatever other factor we take to govern stress placement) (Fraurud 1992: S:I:33).

6. Perspektiv

Att skapa konceptualiseringar med olika perspektiv är ett av flera olika sätt för en konceptualisator C att uttrycka skillnader.

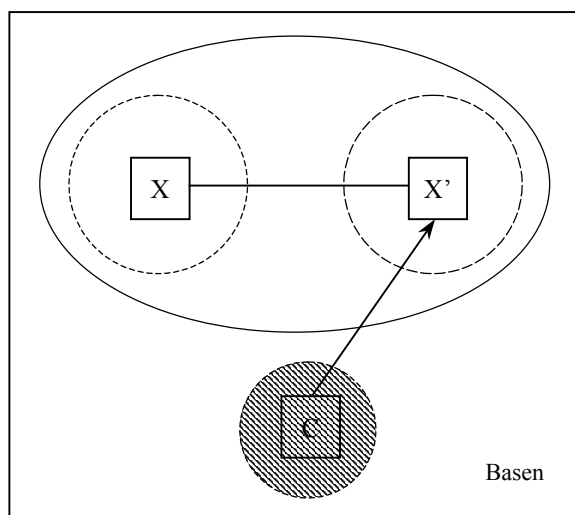
(1a) Jag bad om två bra munspel och så fick jag *dessa* (Teleman et al. 1999: 308).

(1b) Jag bad om två bra munspel och så fick jag *de här*.

I (1a) önskade C att få två bra munspel och han fick två sådana. I (1b) däremot bad han om två bra munspel men fick de här, vilket inte nödvändigtvis

implicerar att de var bra. (1a) och (1b) är två olika konceptualiseringar av samma kontext.

I (1a) finns två skeenden som bildar var sitt rum (*mental spaces*, Fauconnier 1985) i den aktuella textens utrymme. Det första skeendet kan benämnas som: "konceptualisatören (C) ber om två bra munspel". Det andra som "C får det ting som han önskade att få".

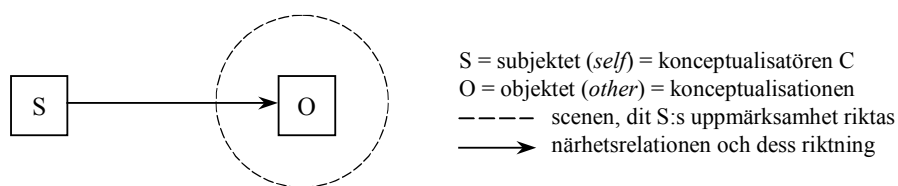
Figur 1. Konceptualiseringen (1a) – scenens konstruktion med hjälp av demonstrativet *dessa*

Konceptualiseringen (1a) illustreras schematiskt av figur 1 ovan: C bad om två bra munspel (X) och fick två bra munspel (X').

Vad bidrar *dessa* med i konceptualiseringen? *Dessa* framhäver X' som figur, och naturligtvis pluralitet hos denna figur X'. Med *dessa* väcker C också mottagarens uppmärksamhet och uppmanar denne att med hjälp av den mentala diskurskontexten identifiera de avsedda objekten (munspelen). Med *dessa* tar C en position där han observerar figuren X' utifrån. Hans närsfär markeras med en fint prickad linje runt en tonad yta. Det framhävda tinget (X') uppvisar en slags identitetsrelation¹ med de först nämnda bra munspelen (X).

C observerar alltså de båda skeenden i (1a) utifrån. Kognitiva perspektivtaganden förekommer i varierande utsträckning i många språkliga uttrycks konceptualiseringar (Langacker 1985: 109; 1987: 128–129; 1995: 162), i synnerhet s.k. subjektivering och objektivering (*subjectivisation* vs *objectivisation*). Det optimala och mest naturliga perceptionsperspektivet i en konceptualisering (*optimal viewing arrangement*) innebär alltid en maximal asymmetri mellan det förnimmade subjektet (S) och det förnimmda tinget (O).

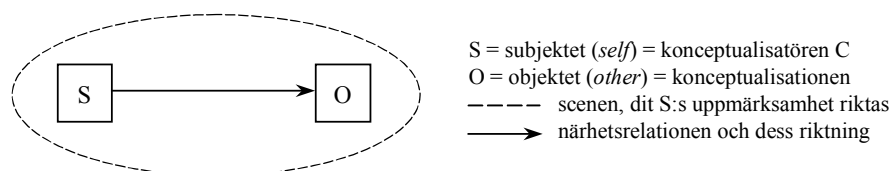
¹ Identitet mellan ett faktiskt och ett önskat objekt: C har fått det C bad om.

Figur 2. Den optimala förnimmelseakten (*optimal viewing arrangement*), från Langacker (1985: 121)

Langacker låter figur 2 illustrera detta perspektiv. I figur 2 har S fått en roll som maximalt förnimmande subjekt. O är däremot maximalt det förnimmda objektet. S:s uppmärksamhet koncentreras till största graden på O (Langacker 1985: 121–122). Asymmetrin är stor. Observera likheten till figur 1. Subjektet S är i vårt exempel (1a) även konceptualisatör (C), som med hjälp av sina språkliga medel formar det konceptuella innehållet – O (Langacker 1985: 121). Man kunde säga att konceptualisatören C i exemplet (1a) inte är synlig i själva konceptualisationen. Hela scenen konstrueras maximalt objektivt och konceptualisatörens roll är maximalt subjektiv.

Motsatsen till den optimala förnimmelseakten är den egocentriska (*egocentric viewing arrangement*) – figur 3 nedan. I den egocentriska förnimmelseakten är asymmetrin mellan S och O förminskad. S är inte bara subjektet utan också i viss grad objektet för konceptualiseringen. Därför lokaliserar S nu inom och inte längre utanför scenens ram (den streckade cirkeln).

Figur 3. Den egocentriska förnimmelseakten (*egocentric viewing arrangement*), från Langacker (1985: 121)

Här är konceptualisatören mera synlig inom konceptualisationen, vilket innebär att det språkliga uttryckets semantiska värde präglas av honom i en större utsträckning. Hela scenen konstrueras mera subjektivt och konceptualisatörens roll mera objektivt.

De två förhållandena mellan S och O illustrerar på ett schematiskt sätt en mera allmän mekanism i konceptualisering. Olika konceptualiseringar kan skilja

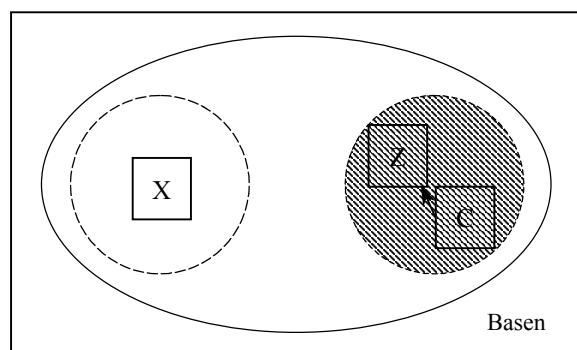
sig från varandra med avseende på den graden i vilken konceptualisatörens närvaro markeras inom scenens ramar (Langacker 1985: 125, 128, 144).

(1b) Jag bad om två bra munspel och så fick jag *de här*.

I konceptualiseringen (1b) ökar konceptualisatörens närvaro, därför att det demonstrativa pronomenet *de här* används för att konstruera scenen. C blir inte bara subjekt till konceptualiseringen utan också i viss grad konceptualiseringens objekt.

De här har gemensamt med *dessa* att signalisera pluralitet och identifierbarhet, men *de här* ger mottagaren informationen att tinget X' ska lokaliseras i det utrymme där konceptualisatören C ingår. Munspelen – *de här* – kopplas till C och betraktas av honom som tillhörande hans närfsfär.

När det framhävda objektet X' dras in i C:s närfsfär minskas asymmetrin mellan subjekt och objekt i konceptualiseringen. Tack vare det demonstrativa pronomenet *de här* ökar C:s egen roll, inklusive C:s värderingar, i tolkningen av munspelen X'.

Figur 4. Konceptualiseringen (1b) – scenen konstrueras med *de här*, jämför figurer 2 och 3 ovan

Konceptualiseringen (1b) illustreras på ett schematiskt sätt av figur (4) ovan. Tinget i det första skeendet (X) och det ting (Z) som *de här* framhäver som figur är lokaliserade i olika utrymmen – det förra i textens utrymme och det andra i konceptualisatörens. De har ingen uttalad identitetsrelationen nu när C:s roll i tolkningen av Z är så stor. Konsekvensen av att använda *de här* blir alltså att ett möjligen nytt element introduceras på scenen. De munspel C fick är inte nödvändigtvis de bra munspel han ville ha.

Med andra ord: Skillnaden i konceptualisatörens perspektiv och närvaro på scenen mellan *dessa* och *de här* förklarar varför dessa pronomen konstruerar olika konceptualiseringar. Denna skillnad mellan *den här* och *dessa* har vi genomgående kunnat se i data.

Ibland påverkar perspektivskillnaden mellan *denna* och *den här* möjligheten till referentiell identifikation. I exemplet (2a) konstrueras tinget 'examen' först objektivt i kontexten, dvs utan att konceptualisatören C är inblandad.

(2a) ni menar väl om jag har avlagt examen för rätten att praktisera i den här staden... Jag kommer att ta *denna* examen snart, och för tillfället är jag underläkare.

Demonstrativet *denna* framhäver sedan ett andra 'examen'-ting, och *denna* framhäver tinget förstås objektivt som figur. Eftersom båda examina lokaliseras i samma utrymme, avskilt från konceptualisatören, betraktar vi de båda som identiska: 'denna examen' är densamma som den examen som krävs för att praktisera i den här staden.

Låt oss se om denna identitet skulle bevaras om scenen och det framhävda tinget konceptualiserades med hjälp av *den här*, som i (2b).

(2b) ni menar väl om jag har avlagt examen för rätten att praktisera i den här staden... Jag kommer att ta *den här* examen snart, och för tillfället är jag underläkare.

I (2b) är det osäkert om de båda examina är desamma. Vi upplever en tvekan som inte finns i (2a). Orsaken är att *den här* inför en subjektiv tolkning av examen, dvs vad examen är för ting beror på konceptualisatören C. Det kan förvisso vara examen för rätten att praktisera i staden, men det kan nästan hellre vara en helt annan examen som C håller i handen. När C använder *den här* är nämligen det utpekade tinget – examen – i C:s närfsfär.

Växlingen i perspektivet är märkbar även i sådana exempel som betraktas som helt synonyma.

(3a) De förstod varandra genom att bara utbyta blickar. *Denna* alltför perfekta kommunikation var ett fenomen som förvånade mig mycket.

(3b) De förstod varandra genom att bara utbyta blickar. *Den här* alltför perfekta kommunikationen var ett fenomen som förvånade mig mycket.

I (3a) används demonstrativet *denna* när scenens konstrueras. I (3b) ersätts *denna* av pronomenet *den här*. Skillnaden mellan (3a) och (3b) härrör till konceptualisatörens närvaro inom scenens ram.

I konceptualiseringen (3a) tar C en yttre position i förhållande till tingen som urskiljs på scenen: De personer som utbyter blickar. Han är en observatör som betraktar hela skeendet från ett betydande avstånd. Man har nästan känslan att allt som beskrivs på scenen är en slags tillbakablick. C är lokaliserad i ett annat utrymme än den perfekta kommunikation som pronominet framhäver som figur. Hela scenen konstrueras mera objektivt och konceptualisatörens roll är enbart som subjekt.

Scenen konstrueras helt annorlunda i (3b). Tinget 'alltför perfekta kommunikation' som *den här* framhäver som figur är nu lokaliserat i samma utrymme som konceptualisatören, dvs i konceptualisatörens närfsfär. C markerar mera tydligt sin närvaro på scenen och hans roll konstrueras mera objektivt. Mottagaren har en känsla av att C befinner sig så nära personerna som "kunde förstå varandra genom att bara utbyta blickar" att han kunde påverka dem eller interagera med dem.

[...] the lexical and grammatical conventions of a language provide an array of alternative expressions for coding a conceptualisation: expressions that are often functionally equivalent but nonetheless different in meaning by virtue of the contrasting images they convey (Langacker 1987: 111).

Exemplen (1a)–(3b) åskådliggör den grundläggande betydelseskillnaden mellan de demonstrativa pronomenen *denna* och *den här* i svenskan. *Denna*

konstruerar det framhävda tinget objektivt och C:s roll subjektivt och med hjälp av *den här* är det C:s roll som konstrueras mera objektivt, vilket i sin tur påverkar hela scenens konstruktion. Dessutom kan man konstatera att *denna* är inriktat på tydliga och objektivt färdiga diskursobjekt. Dessa måste vara tydliga och färdiga objektivt (i det objektiva utrymmet) och inte i C:s närfsfär (som är det subjektiva utrymmet).

Denna är ett tecken för mottagaren: tinget är lokaliserat i det objektiva utrymmet (som C inte blandar sig i och bara betraktar utifrån), tinget är prominent och tydligt där.

Den här är ett tecken för mottagaren: tinget är lokaliserat i C:s närfsfär (som är en del av det subjektiva utrymmet) och har därför en närhetsrelation till C.

7. Subjektivitet och talspråk

Konceptualisatörens närhet till tinget när *den här* används förklarar också varför svordomen i (4b) fungerar bättre än den i (4a).

(4a) *Denna* jävla idiot har gjort det igen!

(4b) *Den här* jävla idioten har gjort det igen!

Att svära över någon innebär att man i hög grad blandar sig i tolkningen av den besvurne och på detta sätt närmar sig tinget. *Denna* funktion kräver *den här*. *Denna* låtsas som om tinget ska tolkas objektivt, vilket inte alls passar med svordomens funktion. Man observerar ju tinget utifrån och på så sätt lokaliserar man sig lite längre ifrån det.

Dennas mer objektiva konceptualisering av objektet kan därmed också förklara varför vi oftare finner *denna* i skriftspråk, där idealet är att hålla distans till det skrivna; att inte markera tolkningsnärhet.

8. Kontrast

Exemplet (5a) nedan är en skylt som finns vid en lärosal vid Institutionen för nordiska språk i Lund.

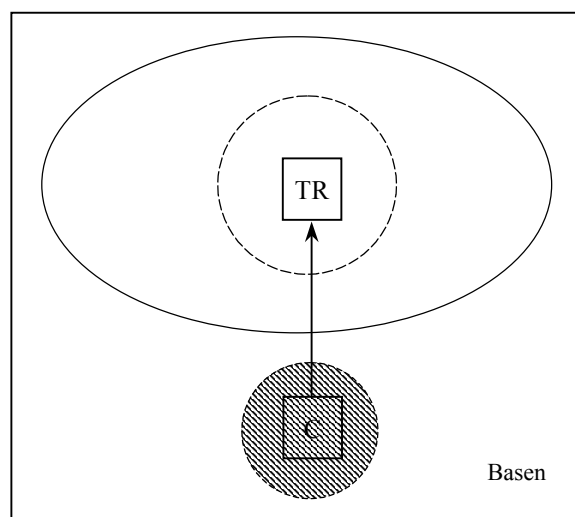
(5a) *Denna* ficka är för meddelanden till studenter.

Konceptualisationen (5a) tillhör en grupp av förordningar och föreskrifter som hänger samman med verksamheter och funktioner. I sådana föreskrifter används konsekvent demonstrativet *denna* för scenens konstruktion, aldrig *den här*.

Återigen konstrueras scenen i (5a) mer objektivt. Konceptualisatören C tar ett visst fysiskt eller konceptuellt avstånd från det framhävda tinget (fickan). Konceptualisationen är inriktad på objektet (fickan) och inte dess subjekt (C). Den officiella ton som därvid uppstår är karaktäristisk för mer formell kommunikation av skriftspråkstyp.

Fickan som C framhäver som figur med *denna* betraktas som maximalt prominent. Den är figur till *denna* och den är topikaliserad. För mottagaren som läser skylten blir fickan unik – den enda fickan som han befinner sig framför.

Därför kan *denna* användas här. (5a) låtsas som om det inte fanns några andra fickor. Kontrast mot andra fickor saknas i (5a). C har inte bedömt det som möjligt att andra fickor skulle kunna finnas nära denna ficka och ställa till problem med identifikationen.

Figur 5. Konceptualiseringen (5a) – demonstrativet *denna* som inte profilerar kontrast

Med andra ord: C uppmanar mottagaren att lägga märke till fickan som han befinner sig framför och meddelar med *denna* att andra fickor inte finns. Mottagaren uppmanas att koncentrera sin uppmärksamhet på *denna ficka* utan att kontrastera det mot andra ting ur samma klass. Konceptualiseringen som inte profilerar kontrast illustreras av figuren 5 ovan.

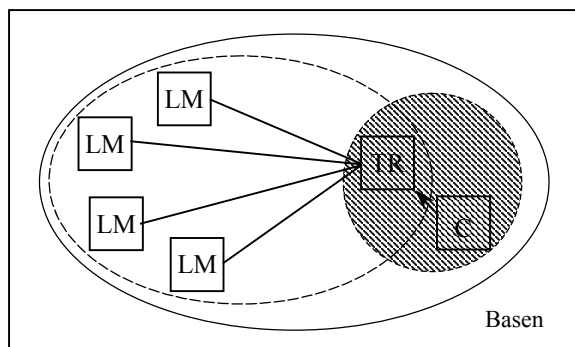
(5b) *Den här* fickan är för meddelanden till studenter.

Liksom i (1b), (2b), (3b) och (4b) ovan, konstrueras C:s roll i (5b) mera objektivt. Det framhävda tinget 'ficka' relateras till C och dras in i hans närsfär. Närhetsrelationen underbygger en profilering av kontrast. Tinget kontrasteras mot övriga potentiella element ur samma klass: sådana fickor som utesluts från C:s närsfär och därmed automatiskt räknas till den motsatta sfären 'icke-här' dvs. där'.

Användning av *den här* som i (5b) är därför motiverad när fickan är mindre prominent eller det finns risk att andra konkurrerande fickor i närheten kan förvirra mottagaren i identifikationen. Se även Teleman et al. s. 317: "Kontrastbetydelsen hos *den här*, *den där* leder till att dessa pronomen endast marginalt används i nominalfraser vilkas övriga led visar att nominalfrasen avses ha unik referens".

Kontrasten som profileras i konceptualiseringen (5b) ovan illustreras med hjälp av figuren 6 nedan. Den heldragna linjen för scenens ram, inom vilken den prickiga linjen markerar C:s närsfär och den randiga den sfär som kallas sfären

icke-här dvs 'där'. Trajektorn (det framhävda tinget *fickan*) som finns i profilen och därför är markerad med den tjocka heldragna linjen, relateras inte bara till C och hans närsfär utan också till landmärken (lm) (potentiella element ur samma klass) inom den motsatta sfären 'där'. Alla landmärken är oprofilerade element i konceptualisationen. De potentiella elementen ur samma klass utgör oprofilerade landmärken (lm) för det framhävda tinget som är trajektorn (tr).

Figur 6. Kontrast som profileras av demonstrativet *den här*

Langacker påpekar att valet av språkliga medel för den bestämda konceptualiseringens mål är en slags problemlösning, i vilken konceptualisatören C tar hänsyn till alla detaljer i hela den situationen han förnimmer (Langacker 1987: 65–66). Användningen av *denna* och *den här* för att konstruera betydelse hänger samman med det framhävda tingets tydlighet och prominens i diskursen, vilket C alltid tar hänsyn till i språkliga konceptualiseringar (Givón 1983, Ariel 1990, Chafe 1994). Prominens är enligt Chafe den graden till vilken ett mentalt objekt står ut bland andra ur samma klass inom det aktuella diskursutrymmet. Prominens skapas med såväl talat språk som med andra kommunikationsmodaliteter (Chafe 1994: 100), och kan begränsa urvalet till diskurspronomen.

9. Sammanfattning

Vilka är alltså de viktigaste betydelskillnaderna mellan de demonstrativa pronomina *denna* och *den här* i svenskan. Resultaten av vår analys sammanställs i tabellen nedan:

denna	den här
Konstruerar det framhävda tinget objektivt, och C:s roll subjektivt vilket innebär att konceptualisatören inte (eller i mindre grad) är närvarande eller interagerande på scenen	Konstruerar C:s roll mera objektivt, vilket innebär att konceptualisatören är mer närvarande och interagerande inom konceptualisationen
Det framhävda tinget och C lokaliseras i olika utrymmen	Det framhävda tinget tillhör det utrymme som är C:s närfsfär
Avståndet mellan C och tinget är större (att observera något kräver ett visst avstånd)	Avståndet mellan C och tinget minskas
Inriktat på de ting i diskursen som uppvisar en större grad av prominens i mottagarens mentala kontext	Inriktat på de ting i diskurs som är mindre prominenta i mottagarens mentala kontext
Icke kontrast	Kontrast mot andra element ur samma klass

De demonstrativa pronomina *denna* och *den här* i svenskan kan inte betraktas som synonyma språkenheter. Betydelsestrukturen hos dem består av flera aspekter som hänger samman med och påverkar varandra. Den mer objektiva konstruktionen av C:s roll medför att närhetsrelationen profileras och att tinget tillhör C:s närfsfär, vilket i sin tur underbygger den påtagliga kontrast som profileras av pronomenet *den här*. En objektiv konstruktion av tinget avvisar närhetsrelationen och utesluter därmed grunden för en kontrasterande funktion, vilket ju *denna* saknar. Utformningen av de båda betydelsestrukturerna resulterar i att *den här* kan utnyttjas för att konstruera scener där det avsedda tinget tycks mindre prominent i diskursen eller där C vill införa ett nytt ting på scenen. Pronomenet *denna* verkar däremot vara inriktat på de ting som är mera prominenta och lättare att framhäva i diskursen.

Detta besvarar också våra inledande frågor: I frågesport av typen Jeopardy används uteslutande *denna* därför att svaret på frågor av typen (6) anses unikt.

(6) *Denna* författarina skrev Nils Holgersson underbara resa genom Sverige 1906–1907.

Sändaren förväntar sig att tinget 'författarina' som framhävs som en figur genom demonstrativet *denna* är prominent i mottagarens minne. Bara i en sådan situation kan mottagaren svara på den ställda frågan. *Denna* uppmanar alltså mottagaren att aktualisera den detaljerade informationen som han borde ha tillgång till. Skulle programledare istället använt *den här* skulle tinget dras in i konceptualisatörens närfsfär, med allt vad det betyder av tolkning och kontrast mot andra potentiella författare. Den objektiva tonen på spelet skulle också gå förlorad.

Objektiv ton är tillsammans med det obefintliga behovet av kontrast skälet till att nästan uteslutande *denna* ses i instruktioner på skyltar, dörrar, och lådor av typen: *Denna låda är för meddelanden till studenter*.

Av samma skäl uppträder *denna* snarare i skriftspråket och *den här* i talspråket.

Den här jävla idioten är mycket bättre än *denna jävla idiot* därför att endast *den här* förlägger idioten i konceptualisatörens närfsfär, där ting som C tolkar ska

vara. *Denna* säger oss att idioten är utanför C:s närsfär, dvs objektivt en jävla idiot, vilket inte är fallet i en sådan svordom.

Dessa skillnader mellan *denna* och *den här* är så stora att vi anser det orimligt att kalla dem synonymer.

Litteratur

- Ariel M. (1990): *Accessing Noun Phrase Antecedents*, London, New York.
- Chafe W. (1994): *Discourse, Consciousness, and Time. The Flow and Displacement of Conscious Experience in Speaking and Writing*, Chicago, London.
- Data-Bukowska E. (2005): *Zaimki wskazujące w języku szwedzkim – analiza znaczeń z perspektywy językoznawstwa kognitywnego*, Kraków.
- Fauconnier G. (1985): *Mental Spaces. Aspects of Meaning Construction in Natural Language*, Cambridge.
- Fraurud K. (1992): *Processing Noun Phrases in Natural Discourse*, Stockholm.
- Givón T. (1983): *Introduction* [w:] T. Givón red. *Topic Continuity in Discourse. A Quantitative Cross-language Study*, Amsterdam, Philadelphia, s. 5–40.
- Himmelman N.P. (1996): *Demonstratives in Narrative Discourse: a Taxonomy of Universal Uses* [w:] B. Fox red. *Studies in Anaphora*, Amsterdam, Philadelphia, s. 205–251.
- Holmes Ph., Hinckliffe I. (1994): *Swedish: A Comprehensive Grammar*, London, New York.
- Langacker R.W. (1985): *Observations and Speculations on Subjectivity* [w:] J. Haiman red. *Iconicity in Syntax*, Amsterdam, Philadelphia, s. 109–150.
- Langacker R.W. (1987): *Foundations of Cognitive Grammar. Vol. I. Theoretical Prerequisites*, Stanford.
- Langacker R.W. (1991): *Foundations of Cognitive Grammar. Vol. II. Descriptive Application*, Stanford.
- Lindström E. (1999): *Some Uses of Demonstratives in Spoken Swedish* [w:] S. Boteley i A.M. McEnery red. *Corpus-based and Computational Approaches to Discourse Anaphora*, Amsterdam, Philadelphia, s. 1–17.
- Maciejewski W. (1983): *Podstawy polsko-szwedzkiej kontrastywnej lingwistyki tekstu*, Poznań.
- Perridon H. (1989): *Reference, Definiteness and the Noun Phrase in Swedish*, Amsterdam.
- Teleman U. et al. (1999): *Svenska Akademiens grammatik II: Ord*, Stockholm.
- Thorell O. (1973): *Svensk grammatik*, Stockholm.
- Tuggy D. (1993): *Ambiguity, Polysemy, and Vagueness*, „Cognitive Linguistics” 4–3, s. 273–290.

Streszczenie

Struktura semantyczna szwedzkich zaimków wskazujących *denna* i *den här*

Dlaczego użycie jednego zaimka w danym kontekście jest postrzegane jako bardziej odpowiednie aniżeli innego? Czy można uzasadnić na przykład fakt, że zaimek *denna* jest we współczesnym języku szwedzkim konsekwentnie wykorzystywany w różnego rodzaju rozporządzeniach i w pytaniach zadawanych w teleturniejach, podczas gdy *den här* nie pojawia się w nich w zasadzie nigdy? Jak to możliwe, że *den här* sprawdza się lepiej w przekleństwach niż zaimek *denna*? Najbardziej naturalną odpowiedzią na te pytania wydaje się stwierdzenie, że u podstaw różnego sposobu wykorzystania tych zaimków w języku leży ich

różne znaczenie. Tymczasem *denna* i *den här* są tradycyjnie traktowane jako wyrażenia synonimiczne. Czy tak jest jednak w rzeczywistości?

Przyjmując perspektywę językoznawstwa kognitywnego, autorzy artykułu podejmują próbę odpowiedzi na postawione powyżej pytania. Odrzucają istnienie zjawiska synonimii w języku i wykorzystując Langackerowski model gramatyki, wykazują, że szwedzkie zaimki *denna* i *den här* powinny być rozpatrywane jako dwie różne struktury semantyczne, służące wyakcentowaniu różnych aspektów obiektywnie istniejącej sytuacji – w zależności od indywidualnych preferencji nadawcy i zaistniałych w komunikacji warunków. W celu uwiarygodnienia podstawowej różnicy semantycznej między tymi zaimkami zostaje wykorzystane pojęcie *subiektywfikacji*, umożliwiające zwrócenie uwagi na różną rolę konceptualizatora jako obiektu konceptualizacji w konstruowanym obrazie językowym. Podczas gdy w przypadku *denna* konceptualizator pozostaje obserwatorem z boku, rejestrującym to, co znajduje się w jego polu widzenia, w konceptualizacjach z wykorzystaniem *den här* angażuje się on wyraźniej w zdarzenia, o których mowa. Konstruowana w różny sposób rola konceptualizatora wpływa także na sygnalizowany przez omawiane zaimki kontrast i stopień bliskości wskazywanego przez nie obiektu.